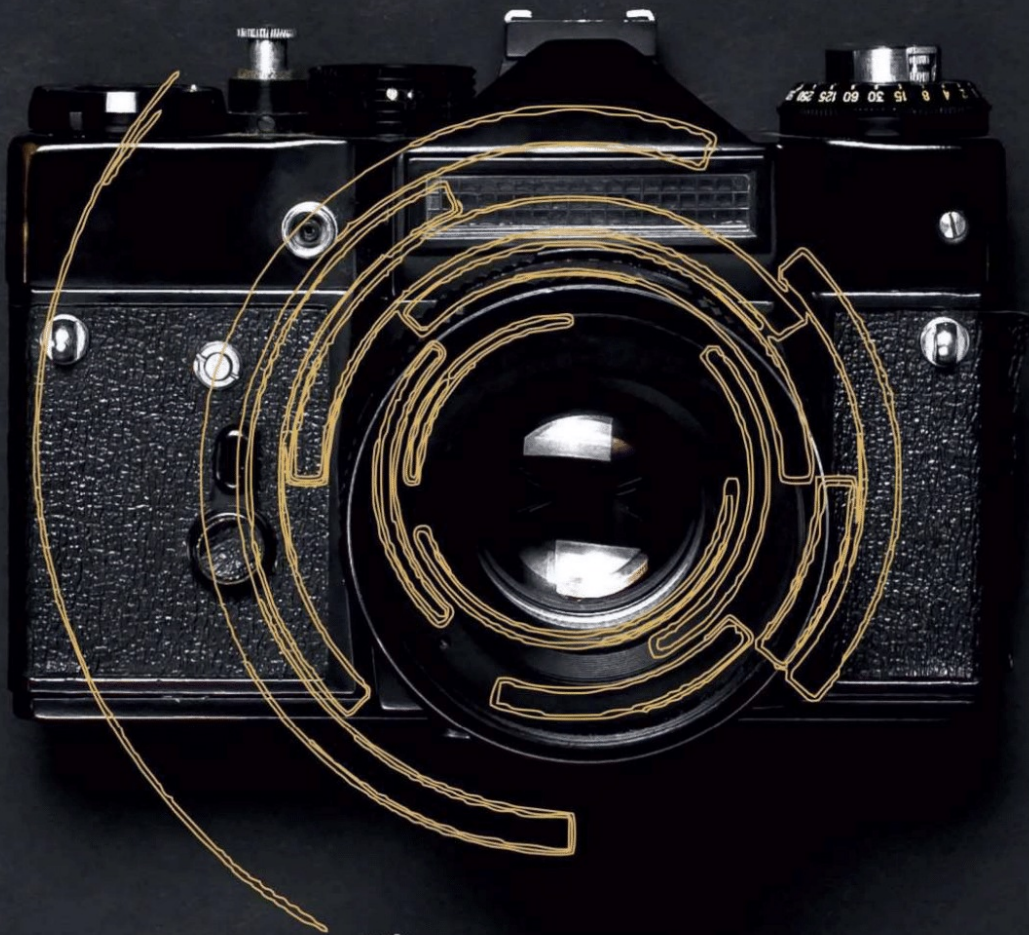

Anna Niklas
Tomasz Niklas

HISTORIA FOTOGRAFII

EDICON
CENTRUM ROZWOJU EDUKACJI

Anna Niklas
Tomasz Niklas

HISTORIA FOTOGRAFII

AUTORZY

Anna Niklas, Tomasz Niklas

REDAKTOR PROWADZĄCY

Małgorzata Rybka

KOREKTA

Magdalena Otlewska, www.bezbledu.pl

RECENZENT

dr hab. prof. UAM Marianna Michałowska

PROJEKT OKŁADKI

Magdalena Skrzydlewska

OPRACOWANIE GRAFICZNE, SKŁAD I ŁAMANIE

Studio 365 Bettina Plenzler

WYDAWCA

Centrum Rozwoju Edukacji EDICON sp. z o.o.

ul. Kościuszki 57, 61-891 Poznań

www.edicon.pl

Wydanie I

ISBN 978-83-952907-0-1

DRUK I OPRAWA

CGS Drukarnia Sp. z o.o.

ul. Towarowa 3

62-090 Mrowino

www.cgs.pl

Materiały edukacyjne obejmują zagadnienia zawarte w rozporządzeniu Ministra Edukacji Narodowej z dnia 16 maja 2019 r. w sprawie podstaw programowych kształcenia w zawodach szkolnictwa branżowego oraz dodatkowych umiejętności zawodowych w zakresie wybranych zawodów szkolnictwa branżowego (Dz. U. 2019 poz. 991).

Wstęp.....	3
DZIAŁ I. POCZĄTKI FOTOGRAFII.....	6
Lekcja 1. Zjawisko odwróconego obrazu – camera obscura	7
Lekcja 2. Czym jest fotografia – znaczenie wynalazku	10
Zanim pojawiła się fotografia	11
Lekcja 3. Początki fotografii – Francja.....	13
Dagerotyp	16
Lekcja 4. Początki fotografii – Wielka Brytania	19
Rysunki fotogeniczne.....	20
Kalotypia (talbotypia)	20
DZIAŁ II. ROZWÓJ TECHNIK FOTOGRAFICZNYCH.....	22
Lekcja 1. Rozwój technik fotograficznych XIX w. – techniki szlachetne.....	23
Mokry proces kolodionowy	23
Ambrotypia.....	26
Carte de visite	26
Lekcja 2. Przełomowe zmiany w technice utrwalania obrazu	28
Lekcja 3. Fotografia barwna.....	31
Fotografia barwna.....	31
Metoda autochromatyczna	32
Lekcja 4. Początki fotografii cyfrowej	34
DZIAŁ III. KIERUNKI ROZWOJU FOTOGRAFII	36
Lekcja 1. Fotografia użytkowa.....	37
Fotografia stereoskopowa	37
Lekcja 2. Początki fotografii artystycznej.....	40
Lekcja 3. Fotografia codzienna.....	45
Selfie	45
Lekcja 4. Fotografia prasowa i społeczna	48
Fotografia wojenna	48
Fotografia amatorska	52
Fotografia prasowa	52
Fotografia społeczna.....	53
DZIAŁ IV. FOTOGRAFIA A SZTUKA	58
Lekcja 1. Budowanie statusu fotografii jako sztuki.....	59
Impresjonizm.....	59
Fotodynamika	61
Lekcja 2. Fotografia a sztuka w Polsce	81
Fotonit i izohelia	66
DZIAŁ V. NURTY TEMATYCZNE W FOTOGRAFII	70
Lekcja 1. Fotografia dokumentalna i fotoreportaż	71
Fotografia ślubna	72
Fotoreportaż.....	72
Lekcja 2. Portret i fotografia studyjna	76
Pomnikowa stateczność.....	76
Autoportret	83
Lekcja 3. Fotografia przyrodnicza i krajobrazowa	85
Lekcja 4. Fotografia uliczna.....	89
Lekcja 5. Fotomontaż i reklama – zastosowanie fotografii	91

WSTĘP

Prezentowany podręcznik stanowi materiał edukacyjny dla przyszłych techników fotografii i multimediów. Przedstawione zagadnienia porządkują wiedzę na temat historii fotografii od jej początków, poprzez najbardziej istotne przemiany i rozwój zarówno tematyczny, jak i technologiczny. Książka prezentuje najważniejsze techniki fotograficzne, nurty i tematy poruszane przez fotografów od początku istnienia tej sztuki aż do połowy XX w. Materiał źródłowy oraz ilustracyjny dotyczący tej tematyki jest bardzo obszerny, dlatego też pojawiła się potrzeba selekcji i prezentacji najważniejszych twórców i zjawisk. Celem podręcznika jest pokazanie, jak wiele elementów składa się na historię fotografii, w jaki sposób ją interpretować i, co najważniejsze, jak poszukiwać odpowiedzi na pytania, które zrodzą się w trakcie poznawania dawnej fotografii. Większość zagadnień omówiono do czasów II wojny światowej. Za przyjęciem takich ram chronologicznych stoi kilka powodów. Najważniejszym z nich jest ogromny wzrost liczby twórców i nurtów w drugiej połowie XX w. Fotografia od samego początku zadziwiała obserwatorów swoją popularnością. Wynalazek, który wydawał się efemeryczną zabawą, zyskiwał coraz większe uznanie. Fotografia stała się elementem codzienności każdego człowieka, a z czasem narzędziem wykorzystywanym przez artystów większości nurtów. Wraz z odchodzeniem sztuki od tradycyjnych technik fotografia, a następnie wideo, stały się bardzo popularnymi nośnikami treści artystycznych. Tak jak wielu jest obecnie użytkowników telefonów komórkowych, tak wielu jest artystów fotografów. Dokonanie selekcji i przedstawienie choćby zarysu nurtów fotografii współczesnej to wyzwanie na kolejną książkę. Podręcznik ten ma być drogowskazem dla młodego fotografa, przewodnikiem umożliwiającym zrozumienie początków współczesnej fotografii. Nie jest wyczerpującym obrazem fotografii polskiej czy światowej, ale nie taki jest cel tej publikacji. Popularność fotografii jako dziedziny sztuki przekłada się też na wiele sposobów jej interpretacji – to zagadnienie jest jednak poza programem edukacji technikum. Nadziejemy, że autorów jest wywołanie zainteresowania czytelników, uporządkowanie ich wiedzy podstawowej i wprowadzenie w świat wielowątkowej fascynującej historii jednego z najważniejszych dla kultury współczesnej wynalazków. Dlatego przyjęto, że zakres podręcznika wyczerpuje konieczne dla technika fotografii wiadomości i pozostawia otwarte drzwi do dalszych poszukiwań dla uczniów i nauczycieli.

Anna Niklas i Tomasz Niklas

pierwszy w historii obraz fotograficzny utwartyłony techniką heliograficzną –
Widok z okna w Le Gras

(1826 lub 1827)

powstanie pierwszego w historii aparatu fotograficznego

(1839)

publiczne ogłoszenie odkryć dokonanych przez duet Niepce – Daguerre; data narodzin fotografii – dagerotypia

(7.1.1839)

powstanie nowej techniki Talbota – kalotypii

(1840)

opatentowanie wynalazku kalotypii

(8.V.1841)

POCZĄTKI FOTOGRAFII

LEKCJA 1

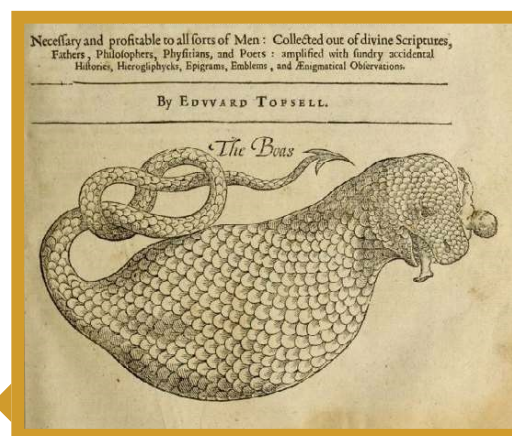
Zjawisko odwróconego obrazu – camera obscura

Jedną z charakterystycznych cech wyróżniających gatunek ludzki jest niezwykle rozwinięta zdolność komunikowania się. Począwszy od czasów najdawniejszych, ludzie przekazywali sobie informacje drogą ustną, układając ciągi słów w rymy oraz wykorzystując skojarzenia ułatwiające właściwe zapamiętywanie. Malowali, starając się w sposób bezpośredni lub symboliczny oddać otaczającą ich rzeczywistość. Przełomowym okazało się wynalezienie pisma – była to rewolucyjna zmiana, niebywale zwiększająca zasięg komunikacji i wpływająca na rozprzestrzenianie się informacji. Ilustracja towarzysząca słowu pisanemu stała się zaś jego świetnym uzupełnieniem.

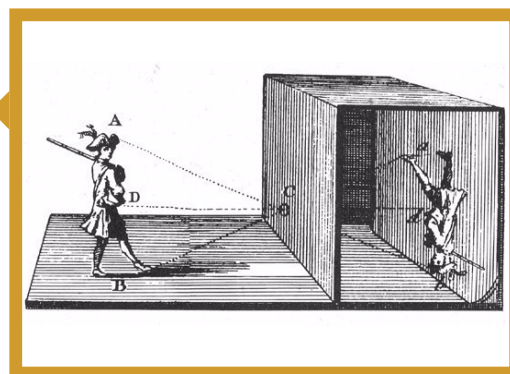
O ile jednak przepisanie tekstu czy powielanie rysunku dla wprawnego kopisty lub ilustratora nie stanowiło żadnego problemu, to trudności rodziła przemiana słów w obraz przy zachowaniu wierności pierwowzoru. Stworzenie obrazu, ilustracji z opisu jest niezwykle trudne, często wręcz niemożliwe. Za doskonały przykład mogą tu posłużyć prace z okresu średniowiecza i czasów nowożytnych, kiedy opierając się na przykład na doniesieniach żeglarzy o nowo odkrytych lądach, starano się tworzyć konkretne ilustracje. Efekty tych poczynań współcześnie mogą budzić zdumienie lub nawet rozbawienie. Aby stworzyć ilustrację, trzeba mieć umiejętności i talent plastyczny, a nie każdy je posiada.

Prób rozwiązania tego problemu było wiele, najbardziej udaną metodą okazała się camera obscura. Co to jest? Najprościej rzecz ujmując, jest to skrzynka z niewielkim otworem w jednej ze ścian i matową szybą ustawioną przeciwległe. Światło wpada przez otwór i odbija na szybie odwrócony obraz ustawionego przed urządzeniem przedmiotu. Odbity obraz rzutowany jest do góry nogami. Odrysowanie obrazu z matówki jest o wiele łatwiejsze niż szkic z natury. W taki sposób pojawiły się pierwsze możliwości utrwalenia obrazu. Najstarszy znany opis tego urządzenia pozostawił Arystoteles, zwracając uwagę na ułatwienie, jakim jest ona

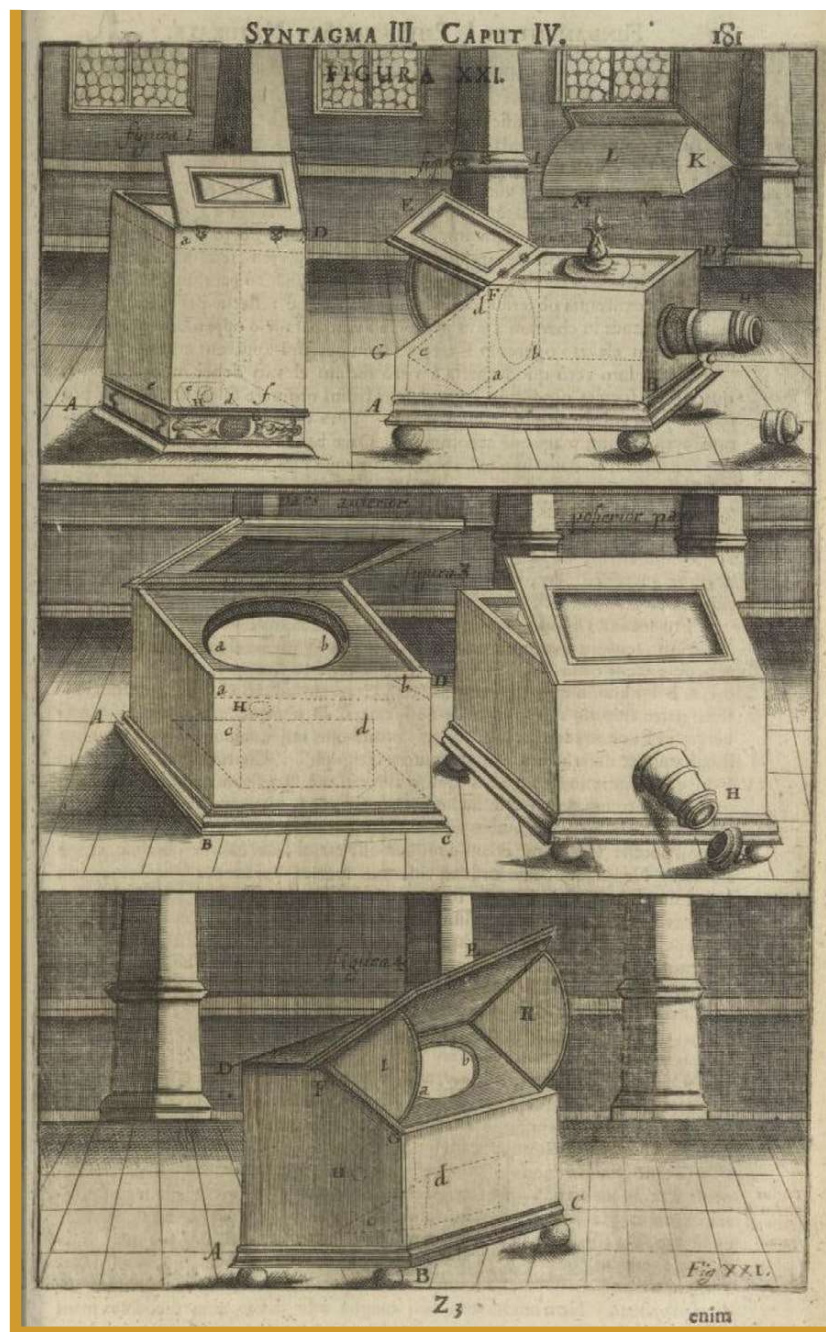
dla obserwacji zjawisk astronomicznych, takich jak zaćmienie słońca. Pierwszym, który dokonał naukowego opisu zachodzącego w ciemni zjawiska optycznego, był żyjący na przełomie X i XI w. arabski fizyk i matematyk Ibn al-Hajsam.

Ilustracja 1.
Wąż Boa, angielska rycina z 1658 r.

Ilustracja 2.
Zjawisko odwrócenia obrazu w ciemni optycznej.

Ilustracja 3.
Camera obscura, miedzioryt z książki Johanna Zahna *Oculus Artificialis Teledioptricus Sive Telescopium*,
Augsburg 1685 r.

Ilustracja 4.
Camera obscura będąca własnością Johanna Wolfganga Goethego, początek XIX w.

W podobnym kierunku szły prowadzone kilka wieków później rozważania Leonarda da Vinci, który zwrócił także uwagę na podobieństwo działania urządzenia do budowy ludzkiego oka. Pozwoliło to w efekcie zrozumieć i opisać zasady funkcjonowania narządu wzroku u człowieka. W kolejnych stuleciach dążono do usprawnienia działania camery obscury. Warty odnotowania elementem tego procesu było dodanie specjalnie oszlifowanych soczewek, które zauważalnie poprawiały jakość i ostrość odbitego obrazu. Dostrzegano również zależność ich kształtu i liczby od ostrości uzyskanego odbicia. Pojawiający się w camerze obraz miał kilka niezmiennych cech. Był odwrócony i do góry nogami, cały ostry (drugi plan nie był rozmyty), jednocześnie był przy tym miękki i delikatny. Jasność obrazu zależała od wielkości otworu w pudełku, nie można go jednak powiększać bez końca. Im mniejszy otwór, tym obraz co prawda był ciemniejszy, lecz jednocześnie wyraźniejszy – ostrzejszy.

Camera obscura może być urządzeniem wielkości pudełka zapalek, ale może również być tak duża, jak sala lekcyjna. Wielkości otworu i jego odległość od tylnej jej ścianki opisuje wzór fizyczny:

Metodę wyliczenia optymalnej średnicy otworu opracował

$$d = 1,9 \sqrt{f \times \lambda}$$

d – optymalna średnica otworu
 f – ogniskowa (odległość otworu od płaszczyzny, na którą rzutowany jest obraz)
 λ – długość fali światła w metrach

József Petzval. Prezentowany powyżej wzór został poprawiony przez lorda Johna Williama Rayleigh i w takiej formie obowiązuje do dziś.

Zalety ciemni optycznej doceniali naukowcy, ale także, a może przede wszystkim, malarze. Odbity obraz rzeczywistości pozwalał nie tylko na uchwycenie właściwej perspektywy, ale umożliwiał również budowanie kompozycji wypełnionej niezwykle liczną detali. Efekty tych prac można do dziś podziwiać, oglądając nowożytny pejzaże czy wedyty (obrazy przedstawiające widok miasta). Camera obscura stała się zatem nie tylko elementem procesu twórczego, lecz także pozwalała odwzorowywać rzeczywistość z niezwykle dokładnością. W efekcie wpływała również na tematykę i technikę, którą stosował artysta. W okresie nowożytnym urządzenia przybierały najrozmaitsze kształty i formy. Malarze-pejzażyści preferowali większe formaty pozwalające uchwycić w jednym ujęciu

odpowiednio duży fragment obiektu. Z czasem do camery obscury dodano pulpit kreślarski, stółek i odpowiednio dostosowany obiektyw – wszystko dla wygody twórcy artysty.

Zmiany w podejściu do ciemni optycznej przyniósł koniec XVIII w. i ewolucja gustów estetycznych odbiorców kultury. W sztuce i literaturze coraz częściej pojawiały się znaki świadczące o wzroście znaczenia nastroju i indywidualnego odczucia jako elementów współtworzących dzieło. Pojawiały się głosy, że jej stosowanie ogranicza malarza, zmuszając go niejako do skupienia się na szczegółach kosztem oddania rzeczywistości. Wiedza z zakresu optyki niezbędna do fotografowania została tym samym osiągnięta.

Podsumowując, już od wieków, zanim jeszcze powstała fotografia, istniał przyrząd, który pozwalał patrzeć na świat jak przez wizjer aparatu. Urządzenie to nie miało jednak jednej podstawowej funkcji, nie pozwalało na zatrzymanie i utrwalenie otrzymanego obrazu.

PYTANIA

1. Camera obscura to przyrząd, który można wykonać za pomocą zaciemnionej skrzyni lub nawet całego pomieszczenia. Wyszukaj w Internecie wskazówki, jak zamienić pokój (np. waszą salę lekcyjną) we wnętrze ciemni optycznej.
2. Korzystając z własnej wiedzy i obserwacji, opisz, jakie cechy ma obraz z camery obscury. Czy pojawiają się w nim zniekształcenia? Jeśli tak, to z czego mogą one wynikać?

INDEKS / BIBLIOGRAFIA

- A**
Ambrotypia 26
Asamblaż 92
Autoportret 17, 39, 45, 60, 62, 77, 83
- B**
Bauhaus 62
- C**
Camera obscura 7, 8, 9
Carte de visite 26, 76
- D**
Dagerotyp 11, 16, 27, 38, 45, 59, 76
- F**
Fotodynamika 61
Fotografia amatorska 52
Fotografia artystyczna 59, 69
Fotografia barwna 31
Fotografia codzienna 45, 46
Fotografia dokumentalna 71
Fotografia krajobrazowa 86
Fotografia prasowa 52, 53
Fotografia przyrodnicza 85
Fotografia ślubna 46, 72
Fotografia społeczna 53, 55
Fotografia stereoskopowa 37, 38
Fotografia użytkowa 37
Fotografia wojenna 48
- Fotomontaż 40, 42, 61, 62, 63, 66, 91, 92, 93, 94
Fotonit 66
Fotoreportaż 71, 72, 73
- I**
Impresjonizm 59, 60
- K**
Kalotypia 19, 20
Kodachrome 22, 33, 86
- M**
Metoda autochromatyczna 32
Mokry proces kolodionowy 23
- N**
Negatyw 10, 11, 13, 19, 20, 22, 26, 27, 28, 31, 34, 44, 66, 92
- P**
Piktorializm 40, 41, 42, 44, 59, 66
Pomnikowa stateczność 76
Portret 10, 14, 16, 17, 18, 19, 23, 24, 25, 27, 30, 37, 39, 40, 43, 46, 48, 52, 54, 59, 63, 67, 72, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 92
- R**
Reklama 29, 33, 91, 94
Rysunki fotogeniczne 20, 36
- S**
Selfie 36, 45
Surrealizm 61, 63, 64, 82
- T**
Talbotypia 19, 20, 21

Wydawnictwo dołożyło wszelkich starań, aby odnaleźć posiadaczy praw autorskich do wszystkich utworów zamieszczonych w podręczniku. Pozostałe osoby prosimy o kontakt z Wydawnictwem.

BIBLIOGRAFIA

A. Publikacje książkowe

- Baudelaire Ch., *Rozmaitości estetyczne*, przeł. Guze J., Gdańsk 2000.
- Benjamin W., *Aniol historii. Eseje, szkice, fragmenty*, oprac. Orłowski H., Poznań 1996.
- Brauchitsch B. von, *Mala historia fotografii*, Warszawa 2004.
- Brogowski L., *Koniec fotografii: ideologia uprzywilejowanych chwil i kryzys świadomości estetycznej*, „Format” 2003, nr 43.
- Bulhak J., *Emancypacja fotografii artystycznej w Polsce*, „Fotograf Polski”, nr 10, 1927, s. 202–205.
- Bulhak J., *Ojczyzna bez fotografii i fotografia bez ojczyzny*, „Fotograf Polski”, R. 23, (I 1938), s. 2-3.
- Burzyński R., *Zaczynam dobrze fotografować*, Warszawa 1970.
- Cotton Ch., *Fotografia jako sztuka współczesna*, Kraków 2010.
- Czartoryska U., *Fotografia – mowa ludzka. Perspektywy teoretyczne*, red. Brogowski L., Gdańsk 2006.
- Daguerrotyp, albo malowidła Daguerra, działaniem samego światła wykonane*, „Magazyn Powszechny” 1839, R. 6, nr 6, s. 44-47.
- Dziewit J., *Aparaty i obrazy. W stronę kulturowej historii fotografii*, Katowice 2014.
- Encyclopedia of Nineteenth-Century Photography*, red. Hannavy J., Nowy Jork 2008.
- Encyclopedia of Twentieth-Century Photography*, red. Warren L., Nowy Jork 2005.
- Garztecki J., *Fotografia rodzinna*, Warszawa 1977.
- Hunter F., Biver S., Fuqua P., *Światło w fotografii. Magia i nauka*, przeł. P. Kazimierczak, P. Imieliński, Łódź 2012.
- Jeffrey I., *Jak czytać fotografię. Lekcje mistrzów fotografii*, przeł. Jedliński J., Kraków 2009.
- Jurecki K., *Oblicza fotografii*, Września 2009.
- Karoli A., *Podręcznik dla fotografów i amatorów fotografii*, Kraków 1893.

HISTORIA FOTOGRAFII

Przedstawiany czytelnikowi podręcznik w przystępny sposób prezentuje najważniejsze fragmenty historii fotografii – medium, bez udziału którego trudno wyobrazić sobie współczesną kulturę. Autorzy w zrozumiały i przejrzysty sposób wyjaśniają tajemnice technik fotograficznych, ukazując kulturowo-społeczne zależności technologii od czasów, w których ją wynaleziono. Nie zapomniano także o historii fotografii polskiej, prezentując osiągnięcia najważniejszych twórców z naszego obszaru geograficznego. Choć w książce skupiono się głównie na pierwszym stuleciu istnienia wynalazku, to zaproponowano także liczne podpowiedzi, by ułatwić rozumienie jego dzisiejszego funkcjonowania. Zaproponowany porządek lekcji sprawia, że podręcznik może być zarówno pożytecznym narzędziem edukacji młodych czytelników i czytelników, jak i dobrą zachętą do zgłębiania niuansów fotografii.

dr hab. prof. UAM **Marianna Michałowska**

Anna Niklas

Doktor nauk humanistycznych w zakresie historii, historyk sztuki. Praktyk i teoretyk fotografii z wieloletnim doświadczeniem dydaktycznym w tym zakresie. Specjalizuje się w technikach analogowych i portrecie. Od 2016 roku pełni funkcję dyrektora Technikum TEB Edukacja w Toruniu.

Tomasz Niklas

Doktor nauk humanistycznych w zakresie historii, historyk sztuki. Jego zainteresowania naukowe obejmują sztukę polską XX wieku, ze szczególnym uwzględnieniem jej roli w propagandzie państwowej. Pasjonat historii lokalnej Kujaw i Pomorza. Pracownik Wojskowego Biura Historycznego im. gen. broni Kazimierza Sosnkowskiego w Warszawie.

Książka polecana przez:

 FotoAkademia

Oficjalny Partner: **Canon**

Cena: **80,00 zł**

 EDICON
CENTRUM ROZWOJU EDUKACJI

ISBN 978-83-952907-0-1

9 788395 290701